

4. Мазур І. І. Детінізація економіки України: теорія і практика. / І. І. Мазур. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2006. - 239 с.
5. Мамутов В. К. Економіко-правові важелі проти тіньової економіки / В. К. Мамутов // Вісник Національної академії наук України. – 2002.- №1. – С.24-32.
6. Попов Ю.Н. Теневая экономика в системе рыночного хозяйства / Ю.Н. Попов, М.Е. Тарасов. - М.: Дело, 2005.- 240 с.
7. Предборський В.А. Тіньова експлуатація "прикордонної" (рубіжної) економіки / В.А. Предборський // Підприємництво, держава і право. - 2006. - №1. - С.145-150.
8. "Тенденції тіньової економіки в Україні"[Електронний ресурс]: за даними Відділу економічної безпеки та детінізації економіки / Міністерство економіки України, Департамент економічної стратегії. - Режим доступу: www.me.gov.ua/file/link/112463/file/TenEcon_25.doc.
9. Ечмаков С.М. Теневая экономика: анализ и моделирование / Сергій Михайлович Ечмаков.- М.: Финансы и статистика, 2004.- 408 с.

УДК 339.138

ВИЯВЛЕННЯ ТА ОПИС ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ РИЗИКІВ: ПРАКТИЧНИЙ АЛГОРИТМ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ

Кравченко В.А., к.е.н., доцент, с.н.с.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті наведено зручний для практичного використання формат для формулювання підприємницького ризику: ризик недосягнення цілей підрозділу підприємства внаслідок можливої події. У статті запропонований алгоритм виявлення та опису підприємницьких ризиків, розроблений з врахуванням вимог основних міжнародно-визнаних стандартів із ризик-менеджменту та рівня кваліфікаційної підготовки фахівців українських підприємств, містить все необхідне для використання вітчизняними підприємцями. Застосування спеціальної матриці ризик-аналізу, яка запропонована в статті, суттєво полегшує процес виявлення ризиків, що має особливе значення для малого та середнього бізнесу (з огляду на рівень кваліфікації їхніх працівників).

Ключові слова: підприємницький ризик, Програма управління ризиками, алгоритм виявлення та опису ризиків.

Кравченко В.А. ВЫЯВЛЕНИЕ И ОПИСАНИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ РИСКОВ: ПРАКТИЧЕСКИЙ АЛГОРИТМ ДЛЯ УКРАИНСКОГО БИЗНЕСА / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина.

В статье приведен удобный для практического использования формат формулировки предпринимательского риска: риск недостижения целей подразделения предприятия в результате возможного события. В статье предложен алгоритм выявления и описания предпринимательских рисков, разработанный с учетом требований основных международно-признанных стандартов в области риск-менеджмента и уровня квалификационной подготовки специалистов украинских предприятий. Этот алгоритм содержит все необходимое для использования отечественными предпринимателями. Применение специальной матрицы риск-анализа, предложенной в статье, существенно облегчает процесс выявления рисков, что имеет особо важное значение для малого и среднего бизнеса (учитывая уровень квалификации их работников).

Ключевые слова: предпринимательский риск, Программа управления рисками, алгоритм выявления и описания рисков.

Kravchenko V.A. ENTERPRISE RISK IDENTIFICATION AND DESCRIPTION: PRACTICAL ALGORITHM FOR THE UKRAINIAN BUSINESS/ Taras Shevchenko Kiev National University, Ukraine.

Suitable for the practical use format of the enterprise risk identification and description is considered in the article. Enterprise risk identification and description algorithm has been developed. It takes into account main international acknowledged risk-management standards and qualification level the Ukrainian entrepreneurs. This algorithm contains all necessary elements for usage by the Ukrainian entrepreneurs. Application of the special matrix of risk-analysis, offered in the article, substantially facilitates the process of the enterprise risk identification and description. It is especially important for small and middle business (due to the insufficient staff qualification level).

Key words: enterprise risk, risk management program, enterprise risk identification and description algorithm.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Починаючи із 2000 року українська економіка почала демонструвати формальні ознаки виходу з глибокої системної кризи, у якій вона опинилася після розпаду СРСР. Про це, зокрема, свідчать високі темпи росту ВВП, промислового виробництва та роздрібного товарообігу. Зокрема, протягом 2000-2006 рр. середньорічні темпи приросту реального ВВП становили 7,4%. Удвічі більшими (15,7%) були середньорічні темпи приросту реальних наявних доходів населення [1].

Проте успішна динаміка цих та деяких інших показників соціально-економічного розвитку країни не повинна приховувати той факт, що в основному він відбувається на старій, отриманій у спадок від соціалізму, матеріально-технічній базі. Неefективні структурні та інституціональні перетворення економічної системи не дають змогу задіяти інноваційні фактори розвитку. Аналіз існуючих моделей соціально-економічного розвитку показує, що лише інноваційно-інвестиційна модель може бути основою сталого зростання [2].

Вагомий внесок у розбудову інноваційно-інвестиційної моделі має внести малий та середній бізнес, адже саме він, як свідчить світова практика, є важливим фактором інноваційного розвитку суспільства. Зокрема, в Європейській хартії малих підприємств зазначено, що «мали підприємства є становим хребтом європейської економіки. Вони є ключовим фактором створення робочих місць та сприятливою основою для розвитку бізнесу. ... Малий бізнес має розглядатися в якості головного фактора інновацій та зайнятості, а також соціальної інтеграції в Європі» [3, с.1].

На жаль, інноваційна активність вітчизняних підприємств взагалі, та київських зокрема, знаходиться на надзвичайно низькому рівні. Так, згідно з даними Головного управління з питань регуляторної політики та підприємництва Київської міської державної адміністрації технологічні інновації у 2005 році здійснювалися тільки на 366 підприємствах із більш, ніж 52 тис. малих підприємств, зареєстрованих у м. Києві [4, с.16]. Опитування київських підприємств, проведене автором у 2005-2006 роках, засвідчило, що саме невміння застосовувати сучасні, науково обґрунтовані підходи до управління інноваційними ризиками є однією із головних причин небажання підприємств займатися інноваціями. Опитування показало, що труднощі виникають у підприємств і при управлінні іншими видами ризиків – операційними, фінансовими, кадровими та ін.

Проблеми в сфері управління підприємницькими ризиками, як показує аналіз результатів опитування, значною мірою обумовлені відсутністю алгоритму виявлення та опису підприємницьких ризиків, який є складовою частиною розробки Програми управління ризиками.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Управлінню підприємницькими ризиками приділяється достатньо уваги в закордонних і вітчизняних публікаціях. Закордонні фахівці, які вже протягом багатьох десятиріч досліджують цю сферу, доклали багато зусиль для практичної реалізації своїх наробок. Так, низкою державних та професійних організацій прийняті та рекомендовані до широкого застосування спеціальні нормативні документи, безпосередньо присвячені тому, як впровадити управління ризиками в практику бізнесу. Мова йде про Австралійсько-новозеландський стандарт із ризик-менеджменту AS/NZS 4360:2004 [5], Стандарт з ризик-менеджменту Федерації європейських асоціацій з ризик-менеджменту [6] та Комплексні основи ризик-менеджменту в рамках всієї компанії, розроблені Комітетом організацій-засновників Національної комісії із вивчення шахрайства в області фінансової звітності (США) [7]. Ці документи дають змогу керівникам та спеціалістам компаній і організацій отримати інформацію щодо специфіки конкретних етапів ризик-менеджменту, в тому числі і етапу виявлення ризиків.

Проблеми управління підприємницькими ризиками досліджують також фахівці Росії та України. Різноманітні їх аспекти розглянуті в працях Вітлінського В.В., Вяткіна В.Н., Гамзи Ю.Ю., Гранатурова В.М., Єкатеринославського Ю.Ю., Макаревича Л. М., Хохлова Н.В., Чернової Г.В. та інших [8, 9, 10, 11, 12, 13]. У них аналізуються сутність підприємницького ризику, його різноманітні види та методи управління.

НЕВИРШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Незважаючи на існуючий значний теоретико-практичний доробок у сфері управління підприємницьким ризиком, його ефективному використанню на українських підприємствах заважає ряд обставин. По-перше, стандарти, розроблені закордонними організаціями, призначені для застосування, в основному у великих компаніях, досвідчені фахівці яких пройшли відповідну підготовку та володіють усім арсеналом сучасних методів ризик-менеджменту. До того ж, розробники стандартів у більшості випадків прямо вказують на те, що «ідентифікація ризиків організації, як правило, проводиться незалежними консультантами» [14].

Тому вітчизняні підприємства потребують певної адаптації змісту цих документів. По-друге, праці російських та українських фахівців в основному визначають загальні підходи до управління підприємницькими ризиками, не доводячи їх до такого ступеня деталізації, щоб ці наробки можна було

використати в практичній діяльності. Зазначені нами обставини стосуються всіх етапів управління підприємницькими ризиками, у тому числі, і виявлення їх. По-третє, суттєво ускладнює розробку практичних питань управління підприємницькими ризиками і те, що досі серед учених відсутнє однозначне розуміння сутності такої важливої категорії, якою є підприємницький ризик.

ЦІЛІ СТАТТІ

Цілі статті полягають, по-перше, у викладенні в загальних рисах методики розробки Програми управління підприємницькими ризиками та, по-друге, у детальному аналізі алгоритму виявлення та опису підприємницьких ризиків, який би могли застосовувати не тільки великі компанії, але й малі та середні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перед тим, як викласти загальну методику розробки Програми управління підприємницькими ризиками та алгоритм їх виявлення нагадаємо визначення підприємництва та підприємницького ризику. Ми виходимо з того, що підприємництво, як економічна категорія, виражає відносини між людьми з приводу використання ними їх рідкісної здатності створювати ефективні комбінації факторів виробництва (землі, праці та капіталу) з метою виробництва товарів для задоволення людських потреб. У свою чергу, як економічна категорія підприємницький ризик виражає відносини між людьми з приводу використання ними їх рідкісної здатності створювати ефективні комбінації факторів виробництва (землі, праці та капіталу) з метою виробництва товарів для задоволення людських потреб. У підприємницькому ризику знаходить своє відображення (1) подія, пов'язана з діяльністю підприємця і яка впливає на неї, (2) ймовірність цієї події та (3) її наслідки, що унеможливають досягнення запланованих цілей і в остаточному підсумку позначаються на доходах підприємця.

Практичним, як показує досвід консалтингової діяльності, є використання наступної чіткої формули підприємницького ризику: ризик недосягнення цілей (невиконання конкретного завдання) того або іншого підрозділу підприємства внаслідок можливої події. Наведемо два приклади ризиків:

операційний: ризик невиконання місячного плану виробництва внаслідок можливої поломки верстатів;

збутовий: ризик невиконання декадного плану відвантаження продукції внаслідок можливої пожежі на складі.

Методика розробки Програми управління підприємницькими ризиками. Для того, щоб скласти Програму управління підприємницькими ризиками необхідно послідовно пройти кілька основних етапів: визначити контекст ризиків; виявити і проаналізувати фактори ризиків; оцінити ймовірність і наслідки від дії факторів ризику; виробити заходи впливу на ризики; оцінити економічну ефективність управління ризиками (рис. 1). Стисло охарактеризуємо ці етапи.

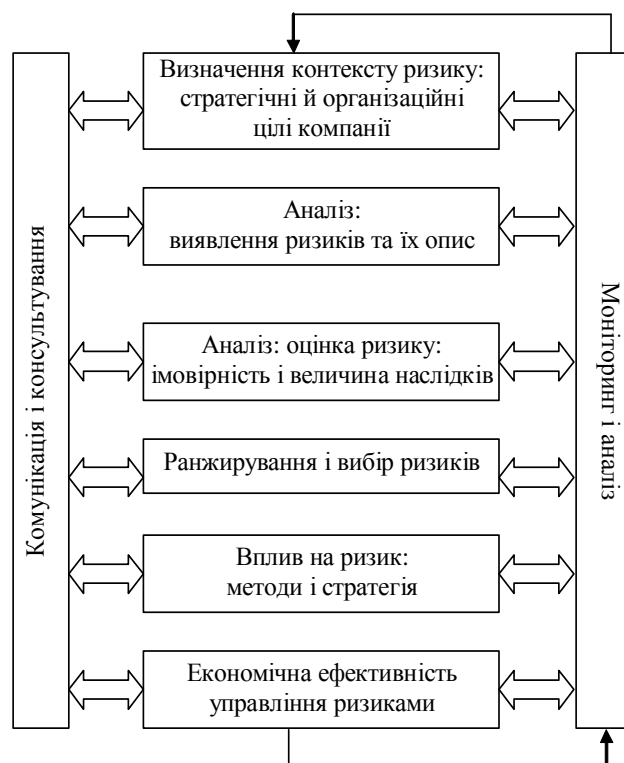

Рис. 1. Процес ризик-менеджменту

Установлення контексту ризику – на цьому етапі визначають стратегічні і тактичні цілі компанії. Зазначимо виключну важливість цього етапу, оскільки визначення ризиків спирається на встановлення певних подій, які впливають (позитивно або негативно) на досягнення цілей компанії. Отже, якщо відсутні цілі, то відсутні і ризики.

Аналіз ризику включає два етапи, мета яких полягає в тому, щоб одержати потрібну інформацію про структуру, властивості об'єкта і наявні ризики. Зібраної інформації має бути достатньо для того, щоб приймати адекватні рішення на наступних стадіях. Аналіз передбачає етап виявлення ризиків (іноді кажуть – факторів ризиків, тобто певних подій та обставин) і етап їх оцінки. Виявляючи ризики (якісна складова), визначають усі ризики, що властиві досліджуваній системі. Головне тут – не пропустити важливих обставин і докладно описати всі істотні ризики.

Оцінка – це кількісний опис виявлених ризиків, у процесі якого визначають такі їх характеристики, як імовірність і розмір можливих наслідків. Водночас формують набір сценаріїв розвитку несприятливих ситуацій. Для різних ризиків можна побудувати функції розподілу ймовірності настання наслідків залежно від їх розміру.

Виявлення й оцінка тісно пов'язані між собою, і не завжди можна розділити їх на самостійні частини загального процесу. Більш того, часто аналіз іде у двох протилежних напрямках – від оцінки до виявлення і навпаки. У першому випадку вже зафіксовано збитки і слід виявити їх причини. У другому випадку на основі аналізу системи виявляють ризики і можливі наслідки.

Ранжирування і відбір ризиків – визначення ступеня важливості ризиків для компанії і порядку, у якому ними займатиметься компанія. Критерієм може бути порівняння наслідків із прибутком, доходом та активами компанії.

Вплив на ризик – застосування конкретних способів впливу на ризики компанії для нейтралізації їх наслідків.

Оцінка економічної ефективності управління ризиками – визначення витрат та вигод від застосування запропонованих методів управління ризиками.

2-й етап розробки Програми управління підприємницькими ризиками: Аналіз ризиків: Виявлення та опис ризиків. Розглянемо детальніше алгоритм виявлення та опису ризиків. Він був розроблений з урахуванням вимог основних міжнародно-визнаних стандартів із ризик-менеджменту та рівня кваліфікаційної підготовки фахівців українських підприємств. Алгоритм був апробований на низці семінарів, які проводилися для підприємців м. Києва в рамках реалізації науково-дослідного проекту «Розробка методичних основ управління ризиками в сфері підприємництва м. Києва», який виконувався у 2005-2006 роках економічним факультетом Київського національного університету імені Тараса Шевченка на замовлення Київської міської державної адміністрації [15].

Отже, після того, як встановлено контекст ризику (стратегічні та тактичні цілі компанії), потрібно виявити фактори ризику, тобто випадкові події, які впливають на досягнення цілей компанії. Вони містяться в зовнішньому середовищі (макросередовище та мікросередовище) та внутрішньому середовищі компанії.

Наочно фактори ризиків можна зобразити за допомогою так званої «піраміди» (рис. 2)

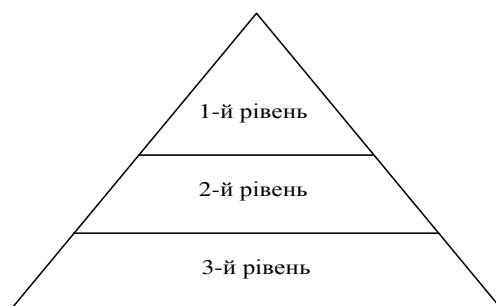

Рис. 2. «Піраміда» факторів ризиків

На першому рівні піраміди знаходяться системні фактори ризиків, які організація практично не має можливості контролювати. Вони належать до різних складових макросередовища, у якому діє компанія. Це політичні, правові, макроекономічні фактори ризиків тощо. На другому рівні знаходяться фактори ризику, що організація не може контролювати, але може впливати на них. Це конкуренція, поведінка споживачів тощо. На третьому рівні знаходяться фактори ризиків, на які компанія може впливати, – ліквідності, технології, виробничі (внутрішньорганізаційні).

Розглядаючи фактори ризику, ми виходимо з того, що вони можуть бути як факторами-загрозами, так і факторами-можливостями. У першому випадку це події, які заважають реалізації цілей, які стоять перед компанією. Це – традиційний підхід до ризиків як до загроз для діяльності компанії. Однак у ряді стандартів (зокрема, в Австралійсько-Новозеландському стандарті з ризик-менеджменту AS/NZS Risk Management Standard 4360:2004) зазначається, що «ці події можуть заважати, послаблювати, відтермінувати або сприяти досягненню цілей» [16]. Такий підхід до ризиків є цілком виправданим, оскільки орієнтує керівництво компаній не лише на захист від несприятливих подій, але й на пошук шляхів для реалізації можливостей, які можуть відкритися перед ними. Наприклад, фактором-можливістю може бути зниження відсотків за банківськими кредитами. Якщо компанія не використовує можливість залучення здешевілих кредитних ресурсів для розвитку свого бізнесу, то це буде означати, що вона лишилась можливості отримати додатковий прибуток.

Для виявлення факторів ризиків і формулювання ризиків доцільно застосовувати спеціальну матрицю ризик-аналізу. Потрібно дотримуватися наступного порядку її застосування.

Експертним шляхом встановлюються фактори ризиків, які містяться на 3-х рівнях „піраміди” і які впливають на досягнення компанією цілей у різних функціональних сферах свого бізнесу: стратегічній, виробничій, фінансовій, маркетинговій тощо. Практично це виглядає наступним чином (табл.1): експерт має заповнити послідовно рядки таблиці, в яких систематично досліджується те, яким саме чином ймовірні події в макро-, мікро- та внутрішньому середовищі можуть вплинути на досягнення цілей організації в стратегічній та функціональній (виробництво, фінанси, маркетинг, кадри та ін.) областях. Серед факторів ризику можуть бути, наприклад, прийняття нового нормативного акта (політичний фактор ризику), перевищення рівня інфляції запланованої величини (економічний), неочікувана зміна погодних умов, яка призводить до нетипових для даного сезону кліматичних явищ (природні) тощо.

Таблиця 1 - Матриця ризик-аналізу (частково)

Джерела ризиків	Макросередовище					Мікросередовище			Внутрішнє середовище					
	політичні	економічні	природні	культурні	демографічні	науково-технічні	конкуренція	споживачі	постачальники	стратегічний рівень	маркетинг	виробництво	персонал	фінанси
Стратегічний рівень														
Виробництво														
Фінанси		ФР_1												
Маркетинг														
Кадри														
Постачання														
Збут							ЗР_1							
Інше														

Формулюються ризики. Наприклад: ризик подорожчання кредитів у результаті можливого зростання річного рівня інфляції вище 10% річних (економічна сфера) або ризик зниження обсягів продажу в результаті можливої аварії верстата (сфера збуту). Враховуючи обмежений простір таблиці та достатньо великої кількості ризиків (треба орієнтуватися на 80 – 120 ризиків, оскільки експерти, як правило, виявляють 10-15 ризиків для кожної сфери діяльності компанії), у клітинках можна просто писати скорочені назви ризиків – ФР_1 (перший фінансовий ризик), ЗР_1 (перший збутовий ризик). Повне формулювання ризиків доцільно приводити в окремій спеціальній таблиці, яка має назву «Попередня таблиця виявлених ризиків» (табл. 2).

Експертам в галузі ризик-менеджменту рекомендується отримати відповіді на наступні питання в процесі виявлення ризиків.

1. Що може виступати джерелом ризику?
2. Яка може трапитися подія, що
 - негативно або позитивно вплинула б на досягнення цілей компанії;
 - обумовила б такі дії зацікавлених осіб, які б вплинули на досягнення цілей компанії.
3. Який саме вплив на цілі компанії буде мати ця подія?
4. Коли може виникнути ризик?

5. На яку саме сферу діяльності компаній можуть вплинути ці події?
6. Як саме відбувається вплив на ризик у теперішній час
7. Що може заважати дієвості впливу на ризик?

Таблиця 2 - Попередня таблиця виявлених ризиків (по підрозділах) (частково)

Код ризику	Ризики	Порядковий номер ризику
Фінанси		
ФР_1	Ризик подорожчання кредитів у результаті можливого зростання річного рівня інфляції вище 10%	21
...		
Збут		
ЗР_1	Ризик зниження обсягів продажу в результаті можливої появи нового конкурента	30
...		32

Після того, як експерти отримали відповіді на питання, які стосуються виявлення ризиків, потрібно також впевнитися в тому, що виявлення ризиків відбулося з дотриманням необхідних правил.

По-перше, отримана інформація має бути достовірною. По-друге, перелік ризиків має бути вичерпним. По-третє, мають бути охоплені всі цілі компанії. По-четверте, усі необхідні фахівці мають бути залучені до процесу виявлення ризиків.

Існує безліч методів, кожний із яких допомагає одержати інформацію про характеристики окремих ризиків, властивих переміщуватися певним видам діяльності. Тому доцільно використовувати комплекс методів, щоб вирішити поставлене завдання. Експертами в галузі ризик-менеджменту рекомендуються наступні методи виявлення ризиків:

- робочі семінари та інтерв'ю;
- мозковий штурм;
- анкетування;
- графічне зображення процесів створення вартості, включаючи визначення і зображення бізнес-процесів і ланцюжків створення вартості, а також зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на них;
- порівняння з іншими організаціями;
- обговорення з керівництвом;
- SWOT-аналіз.

Аналізуючи практичний досвід застосування вказаних методів на підприємствах м. Києва, відзначимо певну специфіку їх використання. По-перше, відповідальність за ризик-менеджмент має взяти безпосередньо сам керівник (власник) підприємства (для малого бізнесу) або хтось з його заступників – з виробництва, з фінансів, з маркетингу (для середнього та великого). На великих компаніях має сенс уведення спеціальної посади ризик-менеджера або навіть спеціального підрозділу з ризик-менеджменту. Їх керівництво також більш схильне до залучення зовнішніх експертів.

По-друге, керівники МСП дуже критично відносяться до залучення зовнішніх консультантів, тому найбільш привабливими для них є такі методи виявлення ризиків, як анкетування та мозковий штурм. На середніх та великих підприємствах, з огляду на їх більшу можливість залучати висококваліфікованих фахівців, можливе застосування всього комплексу вищенаведених методів виявлення ризиків.

Наступним кроком є детальний опис кожного виявленого ризику. Для цього застосовується спеціальна таблична форма, в яку заносяться важливі характеристики ризику (табл. 3).

Слід зазначити, що на етапі опису ризику заповнюється не вся форма, а лише окремі її рядки: 1-6. Інші рядки заповнюються на наступних етапах процесу розробки Програми управління ризиками.

Далі для кожного підрозділу компанії складається підсумкова таблиця виявлених ризиків (табл. 4). До цієї таблиці заносяться всі ризики, які були виявлені для даного підрозділу. На базі таблиць підрозділів складається підсумкова таблиця для всієї компанії. Вона за своєю структурою ідентична таблиці для підрозділу, тому для економії місця вона не наводиться.

Таблиця 3 - Опис ризику _____ (код ризику)

1	Найменування ризику	Формулювання ризику
2.	Фактор ризику	Опис випадкової події (фактора ризику)
3.	Сфера прояву ризику	Стратегічна, фінансова, організаційна і т.п.
4.	Вплив фактора ризику на досягнення цілей організації	Як саме подія вплине на цілі організації
5.	Вплив ризику на зацікавлених осіб	Як саме ризик впливає на зацікавлених осіб
6.	Допустимість ризику	Кількісні характеристики схильності компанії до ризику: граничні показники допустимого ризику (VaR, EaR, граничний збиток і т.п.)
7.	Кількісний опис ризику: ймовірність події	Характеристика величини ймовірності випадкової події
8.	Кількісний опис ризику: наслідки події	Характеристика величини наслідків від випадкової події
9.	Кількісний опис ризику: якість управління ризиком	Характеристика величини якості управління ризиком
10.	Кількісний опис ризику: інтегральний показник	Інтегральний показник ризику, який утворюється шляхом додавання бальних оцінок ймовірності події, наслідків та якості управління ризиком.
11.	Збитки	Кількісні характеристики можливого збитку
12.	Схема управління ризиком	Особа, безпосередньо відповідальна за управління ризиком; схема відповідальності за управління ризиком
13	Рекомендації по управлінню ризиком	Конкретні методи управління ризиком, які пропонуються для реалізації

Таблиця 4 - Підсумкова таблиця виявлених ризиків для фінансового підрозділу (частково)

Код ризику	Формулювання ризику	Величина можливого збитку	Фактор ризику	Бальний аналіз ризику:				Рекомендовані методи впливу на ризик
				ймовірності події	наслідків події	якості управління ризиком	інтегральна оцінка (5+6+7)	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ФР_1	Ризик подорожчання кредиту на закупівлю обладнання, а в результаті можливого зростання річного рівня інфляції вище 10%	5 тис. грн	Рівень інфляції, який перевищить 10%	6	4	8	18	Випуск облігаційної позики

На цьому закінчується етап виявлення та опису підприємницьких ризиків.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Розгляд основ практичного алгоритму виявлення та опису підприємницьких ризиків дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, визначення підприємницького ризику, яке наведено в статті (комбінація можливої події, її ймовірності та її наслідків), дає можливість використовувати на практиці зручний формат для їх формулювання: ризик недосягнення цілей підрозділу підприємства внаслідок можливої події. По-друге, алгоритм виявлення та опису підприємницьких ризиків, розроблений з врахуванням вимог основних міжнародно-визнаних стандартів з ризик-менеджменту та рівня кваліфікаційної підготовки фахівців українських підприємств, містить все необхідне для використання вітчизняними підприємцями. По-третє, застосування спеціальної матриці ризик-аналізу суттєво полегшує процес

виявлення ризиків, що має особливе значення для малого та середнього бізнесу (з огляду на рівень кваліфікації їхніх працівників).

Подальше дослідження питань, пов'язаних із виявленням та описом підприємницьких ризиків, має зосередитися на врахуванні галузевої специфіки. Це дасть змогу розробити ефективні алгоритми виявлення та опису підприємницьких ризиків для конкретних галузей української економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Міністерства економіки України. Таблиця основних показників економічного розвитку України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>. – Назва з екрану.
2. Детальніше про сутність інноваційно-інвестиційної моделі української економіки [Електронний ресурс]: [Звіт економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка про науково-дослідну роботу «Теорія і практика соціально-економічного розвитку України в умовах ринкових перетворень» (2001 – 2006 рр., заключний звіт), №01БФ040-01]/ В.Д. Базидевич.-Електронні дані. – К.:КНЕУ, 2006. – Режим доступу до звіту: www.nauka.univ.kiev.ua .-Назва з екрану.
3. European Charter for Small Enterprises [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/enterprise_policy/charter/index_en.htm. – Назва з екрану.
4. Київська міська програма підтримки малого та середнього підприємництва на 2007 – 2008 роки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.bizportal.kiev.ua . – Назва з екрану.
5. AS/NZS Risk Management Standard 4360:2004 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.riskmanagement.com.au>. – Назва з екрану.
6. Publications Risk Management Standard [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.airmic.com/publications.asp>. – Назва з екрану.
7. Enterprise Risk Management – Integrated Framework [Електронний ресурс]. - Режим доступу: - <http://www.coso.org/publications.htm> . – Назва з екрану.
8. Вітлінський В. В. Економічний ризик та методи його вимірювання / Вітлінський В. В., Наконечний С. І., Шарапов О. Д. – К.: КНЕУ, 2000. – 354 с.
9. Камінський А. Б. Економічний ризик та методи його вимірювання / Камінський А.Б. – К.: Вид. дім «Козаки», 2002. – 120 с.
10. Макаревич Л. Управление предпринимательскими рисками / Макаревич Л. - М.: Дело и Сервис, 2006 . – 448 с.
11. Риск-менеджмент / [В. Н. Вяткин, И. В. Вяткин, В. А. Гамза и др.]; под. ред. И. Юргенса. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2003. – 512 с.
12. Рогов М. А. Риск-менеджмент / Рогов М. А. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 120 с.
13. Хохлов Н. В. Управление риском / Хохлов Н. В. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 239 с.
14. Стандарт ризик-менеджменту Федерації європейських асоціацій з ризик-менеджменту (Risk Management Standard, FERMA – р. 6) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ferma.eu/Default.aspx?tabid=195>. – Назва з екрану.
15. Інформація про семінари з підприємцями [Електронний ресурс]. - Режим доступу: - <http://www.marketing.biz.ua> . – Назва з екрану.
16. AS/NZS Risk Management Standard 4360:2004 – Р. 16 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.riskmanagement.com.au> . – Назва з екрану.